

BERTA
CÁCCAMO
12.04 —
09.06

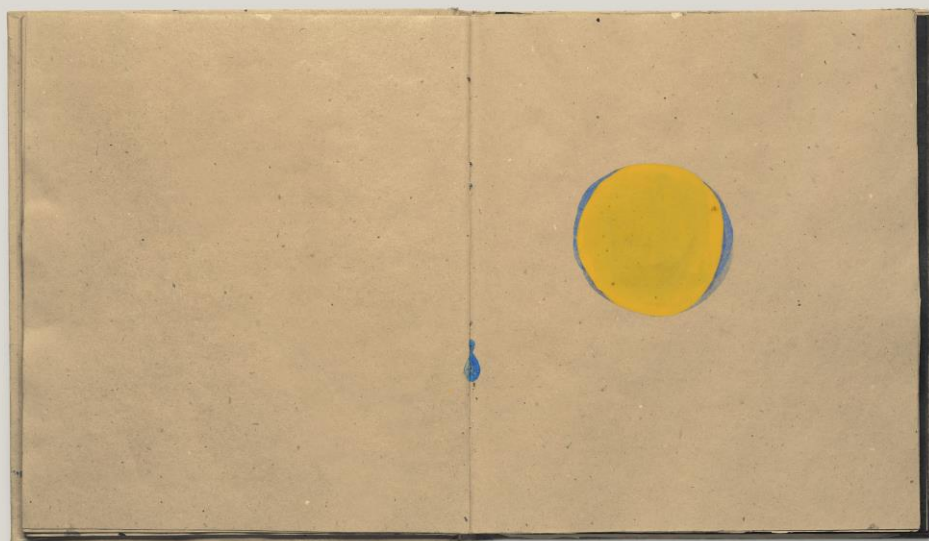
Museo de Pontevedra
Edificio Castelao

CORRES —
PONDEN —
CIAS DE
ARQUIVO

museo.depo.gal

© da fotografía: Quique Touriño, 2008

**DOSSIER PARA
MEDIOS DE
COMUNICACIÓN**

Berta Cáccamo. Correspondencias de arquivo

Do 12 de abril ao 9
de xuño de 2024

Museo de
Pontevedra, Edificio
Castelao

Comisario:
Juan de Nieves

Este proxecto expositivo, concibido especificamente para o Museo de Pontevedra, aborda unha perspectiva inédita ou pouco explorada ata hoxe: a importancia do arquivo de Berta Cáccamo, entendido desde unha visión complexa e expandida, e as súas conexións directas coa pintura e coa súa obra en papel ao longo de toda a súa traxectoria artística.

En 2018 e logo do seu falecemento constituíuse o Legado Berta Cáccamo co obxectivo claro de manter viva a súa memoria e de difundir a súa obra tanto no ámbito institucional coma a través dunha maior implicación no mercado español. Paralelamente á organización e realización de diferentes exposicións, á publicación de libros sobre o seu traballo e á inserción dalgunhas das súas obras en importantes institucións españolas, o Legado catalogou e ordenou a súa obra e os diferentes elementos e rexistros que compoñen o seu arquivo. A próxima doazón da parte documental do Legado ao Museo de Pontevedra co fin de que o conserve, ordene e difunda publicamente constitúe unha oportunidade única para mostrar agora —antes de que a entrega deses fondos se faga efectiva e a xeito de presentación— as conexións entre os diferentes rexistros presentes no arquivo (cadernos, axendas, diarios, libros de artista, correspondencia, fotografías e obxectos, entre outros) e a súa obra pictórica.

Ao longo da súa vida, Berta Cáccamo escribiu e debuxou nun extenso número de cadernos, ata o punto de que se podería reconstruír o seu pensamento artístico e vital lendo as súas notas e reflexións e observando os seus bosquejos, debuxos e diagramas. Así mesmo, tamén é autora dunha serie de breves fragmentos

textuais que aparecen con frecuencia en papeis soltos e pequenas axendas. Esta pulsión case táctil de escrita reflexiva trasladouna tamén a pequenos obxectos ou composicións, precarios no que se refire á procedencia dos materiais escollidos e ao seu sutil proceso de manipulación, pero enormemente importantes para comprender a súa ollada sobre o mundo e as cousas. Esta “poética da mirada” percíbese en todo o arquivo e nos seus diferentes rexistros, nas coleccións de fotografías e diapositivas da súa contorna máis próxima ou en moitas outras tomadas nas súas viaxes por Europa e África. A súa ollada detense incansablemente nas formas e escenarios da natureza e da arquitectura, nos obxectos e nas estruturas etnográficas, na artesanía ou simplemente nas pegadas e rastros instantáneos e irrepitibles que se nos aparecen coma iluminacións fuxidías.

“Sempre estou a me debater entre a análise e o estudo da pintura e outra faceta da miña persoa, que é a neurose”.

Berta Cáccamo, 2016

A partir da referida vía íntima e experiencial, e tamén por medio do estudo constante sobre as transformacións da pintura ao longo do século XX, Berta Cáccamo creou un corpus de traballo extraordinariamente singular e diferenciado. Esta exposición supón unha visión retrospectiva do seu extenso traballo e fai fincapé nalgunhas etapas que non foron demasiado exploradas, coma a pintura que realizou na segunda metade dos anos oitenta en Barcelona e Galicia, inmediatamente antes de trasladarse a París e de establecer a linguaxe pictórica esencial e madura pola que é máis coñecida. Todas as etapas da súa traxectoria están ben representadas en *Correspondencias de arquivo*, mostra que non só cómpre contemplar coa distancia que adoita esixir a pintura, senón tamén coa ollada próxima de quen estuda e analiza os materiais organizados nas quince mesas que enchen os espazos centrais das

Selección de cadernos e libros da artista

Foto: Damián Uceda

dúas salas do museo. Nelas atoparemos os diversos materiais configuradores do seu pensamento estético e vital que nos permitirán establecer as nosas propias correspondencias e relatos.

SOBRE A EXPOSICIÓN

A exposición preséntase como un percorrido retrospectivo por **33 anos de traxectoria** de Berta Cáccamo, desde mediados dos anos 80 ata o 2018.

As obras expostas inclúen **arredor de 40 pinturas e máis de 30 papeis** xerados pola artista nas diferentes cidades nas que viviu e traballou: Vigo (Coruxo), Barcelona, París e Roma. O 85 % das obras exhibidas pertencen ao Legado Berta Cáccamo e o 15 % a coleccións públicas e privadas en Galicia e no resto de España.

Entre as institucións privadas que ceden obra para esta exposición destacan:

- Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía
- Colección La Caixa
- Colección Banco de España
- Colección Centro Galego de Arte Contemporánea (CGAC)
- Colección Afundación

"(...) se vai producindo ese efecto Cáccamo, é dicir, esa sensación de que a pintura se converte de novo na súa estrita aparencia material e se ordena a modo de capas estratigráficas, a modo de aneis arbóreos, testemuños implacables da idade e do paso do tempo, e tamén da man da artista, como de quen grava un corazón na cortiza dunha árbore: *O tell me the truth about love*".

Manel Clot, 1997

Sen título, 1990

Óleo sobre tea

98 x 131 cm

Legado Berta Cáccamo

Foto: Quique Touriño

Deputación
Pontevedra

MUSEO
PONTEVEDRA

A singularidade da exposición radica nas **15 vitrinas** incluídas na mostra, nas que se dispoñen unha serie de **materiais de arquivo** que dialogan coas obras expostas:

- 30 cadernos, diarios e libros de artista.
- Fotografías de obras no taller, fotografías persoais da artista e outras fotografías realizadas por Berta Cáccamo nos seus percorridos por Galicia e por outros países europeos e africanos (paisaxes, arquitecturas, elementos etnográficos etc.).
- 26 obxectos de natureza diversa e que a artista creou en diferentes momentos da súa carreira, coma obxectos atopados e levemente manipulados. Non constitúen obras de arte en si mesmas, pero axúdannos a entender o seu universo estético.

A exposición estrutúrase no espazo como un relato continuado entre as obras maiores (pinturas e papeis) e a súa correspondencia coas vitrinas nas que se sitúan os materiais de arquivo antes mencionados. O público poderá visitar a exposición desde unha dobre lectura que se complementa, a fin de comprender non só a práctica artística de Berta Cáccamo, senón tamén os diferentes rexistros que constitúen o seu proceso creativo.

“Berta Cáccamo reintroduce no discurso pictórico a dimensión antropolóxica da forma na súa neurótica procura de si mesma, no seu desprazamento incesante pola conquista dun lugar. Cando a pintura ‘busca un lugar’ desexa sempre a condición especular, o reflexo dun rostro, acto, sentimento ou feito. A obra de Berta Cáccamo pretende, tal como afirmaba o artista alemán Franz Marc, ‘romper o espello da vida, de tal modo que poidamos ver o rostro do ser’”.

Luis Francisco Pérez, 1989

Selección de obxectos
Foto: Damián Uceda

BERTA ÁLVAREZ CÁCCAMO

Vigo, 1963 - Vigo, 2018

Licenciada en Belas Artes pola Facultade San Jordi de Barcelona. Doutorouse nesta facultade e posteriormente na Facultade de Belas Artes de Pontevedra.

Foi **profesora** na Facultade de Belas Artes de Pontevedra, da Universidade de Vigo, de 1995 a 2013, nos departamentos de Expresión Plástica (1995-1998) e de Pintura (1998-2013).

Gozou de **bolsas** coma a Manuel Colmeiro da Xunta de Galicia en 1987 e a de Creación Artística Banesto en Madrid en 1990. Obtivo o segundo premio na XXI Bienal de Pontevedra, co que gozou dunha estancia na Cidade Internacional das Artes en París entre 1990 e 1991. En 1992 e 1993 foi bolseira na Academia de Belas Artes de Roma.

Galerías e centros dedicáronlle preto de 40 **exposicións individuais**, entre elas *Expansión ensaio*, no CGAC, en 2017, e *Horas felices, un transitar*, no Museo Patio Herreriano de Valladolid, en 2022. Ademais, expuxo de forma individual en espazos de Vigo, A Coruña, Madrid, Baiona, Barcelona, Porto, Palma de Mallorca, Zaragoza, Santiago de Compostela, Palencia, Eivisa, San Sebastián, Cambados e Ferrol.

Tamén estivo presente a súa obra en arredor dun cento de **exposicións colectivas** en Galicia, España, Portugal, Francia, Italia, Estados Unidos, Alxeria, Cuba, México, Suíza e Alemaña.

A súa **obra gráfica** forma parte de varias edicións. Tamén ilustrou libros, entre eles o poemario *Tinta de luz*, de Xosé María Álvarez Cáccamo (Chan da Pólvora, 2017), que obtivo o premio ao libro ilustrado na III Gala do Libro Galego (2018).

Entre a ducia de premios obtidos na súa carreira, destaca o Premio da Cultura Galega na Sección de Artes Plásticas (Xunta de Galicia, 2017).

Obra de Berta Cáccamo en museos e coleccións públicas

- Museo de Pontevedra
- Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid
- Instituto Valenciano de Arte Moderno, Valencia
- Centro Galego de Arte Contemporánea, Santiago de Compostela
- Museo de Arte Contemporánea Unión Fenosa, A Coruña
- Colección Banco de España, Madrid
- Colección Caixa de Pensiones, Barcelona
- Parlamento de Galicia
- Academia Española de Belas Artes. Roma, Italia
- Comunidade Autónoma da Riox, Logroño
- Colección Grupo Argentaria, Madrid
- Colección Interarte, Valencia
- Colección Arte Galega. Xunta de Galicia
- Fundación María José Jove. A Coruña
- Colección Salvador Riera, Barcelona
- Colección Hércules de Ediciones, A Coruña
- Consorcio do Eixe Atlántico. Porto, Portugal
- Colección Abanca, A Coruña
- Colección Afundación, Vigo
- Colección AENA
- Deputación da Coruña
- Concellos: Vigo, A Lama, Meis, O Rosal e Carballo

“Persoalmente síntome debedora dunha xeración na cal a experiencia poética, a proxección persoal do individuo, é importante. Aínda que a partir duns anos esa revelación da persoa, esa expansión, esa proxección da persoa na arte, constitúe un perfil de artista que non interesa. Polo tanto, nesas dúas palabras, expansión e ensaio, está implícito un dos primeiros parámetros ou prioridades do meu traballo, que é o ensaio, a proba, o erro, nada é conclusivo, todo é un ensaio”.

Berta Cáccamo, 2016

O LEGADO DE BERTA CÁCCAMO

Desde o verán de 2018, dous meses despois do seu falecemento, Juan de Nieves, Beatriz García Ramos e eu, Xosé María Álvarez Cáccamo, emprendemos o labor de ordenación previa da obra de Berta e de todos os seus complementos documentais coa finalidade de trasladalos a un novo espazo que reunise as mellores condicións para a súa conservación, cuidado e desexábel proceso de inventario e catalogación. No estudio da artista, no seu despacho e no faiado da casa de Coruxo non podía permanecer moito tempo máis, sen man que a agarimase e protexese. Foron dous meses, os de xullo e agosto, de tensa, por momentos magoante, dedicación que, ao mesmo tempo, nos permitiu ir levando con maior serenidade a dor da súa ausencia e consolidando as razóns da nosa obriga: construír un tempo destinado á revitalización do seu discurso artístico e da súa enerxía comunicativa.

A finais de agosto tiñamos xa a obra, o arquivo e a biblioteca de Berta instalados nun local de Vilaboa que reúne moi boas condicións para a conservación e bastante aceptábeis para a súa ordenación e futuros labores de catalogación. Desde aquela non houbo pausa na atención ao fantástico legado de Berta, un número moi importante de cadros e debuxos, fotografías persoais e da obra, cadernos de

traballo, concebidos en ocasións ao xeito de libros de artista, pezas obxectuais de clara intención comunicativa, obxectos minimamente intervídos e unha deliciosa colección de achados materiais sen elaboración que traen acentos do estilo vital —tan vitalista— de Berta, ademais dunha selecta biblioteca de arte. Os diversos conxuntos que conforman o seu herdo artístico e intelectual —a obra, a documentación e o pensamento lucidamente rexistrado por escrito— constitúen unha unidade de experiencia e visión que nos sorprende en cada nova descuberta.

Tan extenso e versátil, e, asemade, unitario e sólido legado precisaba da creación dun equipo dedicado á súa preservación, revitalización e difusión. De tal labor vímonos ocupando desde o verán de 2018 os críticos de arte Carlos López Bernárdez e Juan de Nieves, e mais eu, en representación da miña familia, da familia de Berta: os meus irmáns, Alfonso (recentemente desaparecido) e Celso, e a miña irmá Elena, quen seguen moi de preto o proceso dos nosos coidados e proxectos. Moi próxima a nós tamén, en disposición de colaboración constante, Beatriz García Ramos, a miña compañeira. A ordenación e axeitada instalación da obra, un primeiro achegamento provisorio de inventario, a atención a varias solicitudes expositivas, a consulta e o estudo de cadernos, a elaboración de proxectos de catalogación, comunicación e difusión, a coidadosa preparación da primeira exposición levada a cabo no pazo del Torrado de Cambados e doutras mostras previstas conforman o conxunto dos traballos que estamos a desenvolver e que pretenden manter viva a obra de Berta Cáccamo. Que debe seguir cumprindo a función que lle outorgou sentido no momento mesmo da súa elaboración día a día e non converterse nunca nun documento mudo de almacén. Que debe seguir expresándose a través dos ollos e das mans de Berta.

Xosé María Álvarez Cáccamo

***Strange Cargo*, 1990-91**

Óleo sobre lenzo

190 x 290 cm

Colección Uxío Pérez Becerra e

Charo Ferreiro Veloso

Foto: Damián Ucieda

Deputación
Pontevedra

MUSEO
PONTEVEDRA

Fitos do Legado de Berta Cáccamo (2018-2024)

O Legado organizou neste período **seis exposicións**:

- *Berta Cáccamo. Enteiramente pintado*. Pazo do Torrado, Cambados, 2019
- *Berta Cáccamo. El polvo del que surgen todas las formas, Pantin, Paris (1989-1991)*. Galería Formato Cómodo, Madrid, 2020
- *Berta Cáccamo. Papeis (1988-2018)*. Galería Trinta, Santiago de Compostela, 2020-2021
- *Berta Cáccamo. Horas felices, un transitar*. Museo Patio Herreriano, Valladolid, 2022
- *Berta Cáccamo. Triple recorrido*. Galería Ana Mas, Barcelona, 2024

A obra de Berta Cáccamo exhibiuse en todas as edicións de ARCO desde 2019 a 2024 no posto da Galería Formato Cómodo.

O Legado colaborou tamén nestes anos con outros comisarios e centros de arte contemporánea que solicitaron obras de Berta Cáccamo.

O Legado traballou para incluír a obra de Berta Cáccamo en **importantes coleccións públicas** españolas:

- Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid
- Instituto Valenciano de Arte Moderno, Valencia
- Colección Banco de España, Madrid
- Colección Parlamento de Galicia, Santiago de Compostela

Grazas ao traballo do Legado e das galerías Formato Cómodo (Madrid) e Trinta (Santiago de Compostela), a obra de Berta Cáccamo foi incluída tamén en **importantes coleccións privadas** galegas, españolas e norteamericanas.

A exposición *Berta Cáccamo. Correspondencias de arquivo* e a **doazón do arquivo** da artista ao Museo de Pontevedra son dúas das accións máis importantes do Legado Berta Cáccamo. A doazón permitirá que o arquivo poida ser catalogado, organizado e posto a disposición de investigadores e persoas usuarias do Museo de Pontevedra.

“Todo na pintura de Berta Cáccamo nos remite ao reino da metamorfose, un estado onde xa todo tende cara á simultaneidade de perspectivas, do suxeito que ve, do movemento, nunha vertixinosa perda de puntos fixos, de lugares de fundamentación. Unha pintura desde a descomposición”.

Alberto Ruiz de Samaniego,
1999

Tres, 1990
Técnica mixta sobre tea
150 x 150 cm
Colección privada, Santiago de Compostela
Foto: Damián Ucieda

PROGRAMACIÓN PARALELA

Venres 3 de maio, ás 19:00 h

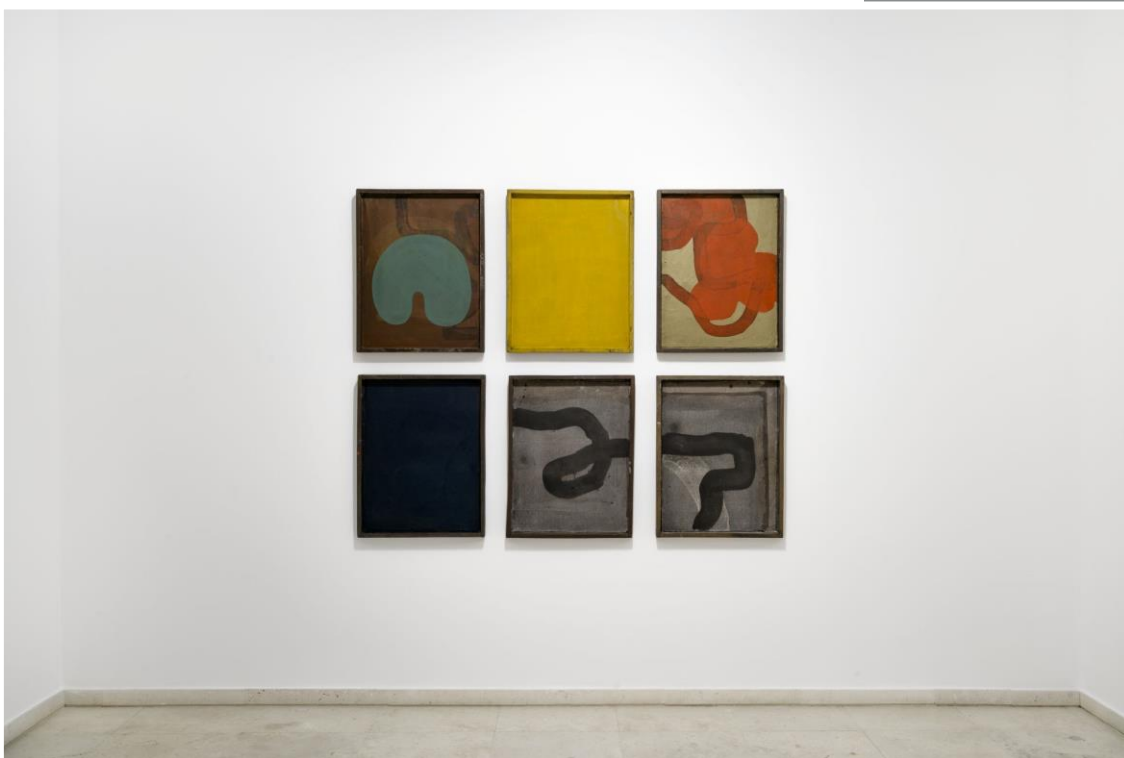
Lectura de Xosé María Álvarez Cáccamo do seu poema *Berta*

Comentario de Juan de Nieves

Venres 7 de xuño, de 10:00 a 13:30 h e de 16:00 a 19:30 h

Seminario: Arquivos de Artistas. Ferramentas para a Investigación nos Museos

Con Xosé María Álvarez Cáccamo, Mela Dávila Freire, Irene García Chacón, Beatriz Herráez, Javier Hontoria, Agar Ledo Arias, Juan de Nieves, Manuel Segade, Ángeles Tilve Jar e Eduard Vallès.

Descrición do día, 1988-90
Técnica mixta sobre tea e táboa
Políptico: 6 x (70 x 55) cm
Legado Berta Cáccamo
Foto: Damián Ucieda

CRÉDITOS DA EXPOSICIÓN

Dirección

Ángeles Tilve Jar

Comisariado

Juan de Nieves

Asistencia ao comisariado

Agar Ledo

Coordinación

Fátima Cobo

Investigación do arquivo de Berta Cáccamo

Xosé María Álvarez Cáccamo

Beatriz García-Ramos

Coordinación do arquivo fotográfico de Berta Cáccamo

Damián Ucieda

Conservación

Sonia Briones Vázquez

Mercedes del Campo

Deseño gráfico

Luis Lloréns Pendás (cupé studio)

Montaxe

Carlos Calvo

Roberto Rey

Museo de Pontevedra

Daexga

Transporte

Cloister Services

Seguro

Axa Seguros

Liberty Seguros